

Żaneta Gwardzińska

OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MNIJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH W KONSTYTUCJI RP Z 1997 ROKU

Abstract

PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE OF NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES IN THE POLISH CONSTITUTION OF 1997

The paper focuses on the protection of the material cultural heritage of national minorities and ethnic minorities in the Constitution of the Republic of Poland. Heritage protection is a responsibility imposed on public authorities. It should be noted that it is an obligation of general application and refers to the whole inheritance. The Constitution regulates the issues of protection of national minorities and ethnic minorities in very general terms, so general rules are applied.

SŁOWA KLUCZE: dziedzictwo kulturowe, Konstytucja RP, mniejszości narodowe, mniejszości etniczne

KEY WORDS: cultural heritage, Constitution of the Republic of Poland, national minorities, ethnic minorities

1. Uwagi wstępne

Od wieków Rzeczpospolita była państwem wielonarodowościowym i wieloetnicznym. Liczne wojny, zmiany granic państwowych, a także osiemnastowieczne rozbiory stały się przyczyną wielonarodowościowej oraz wieloetnicznej struktury społecznej ówczesnej Polski. Doświadczenia II wojny światowej oraz zmiana granic państwowych po jej zakończeniu w 1945 roku¹ uczyniły Rzeczpospolitą państwem

¹ Po II wojnie światowej na podstawie porozumienia poczdamskiego odzyskałyśmy utracony w XIII w. Śląsk, utraconą w XVIII w. Warmię i Mazury oraz uzyskaliśmy Pomorze Zachodnie. Ziemie te należały przed wojną do III Rzeszy.

jednonarodowościowym. Wojna odcisnęła swoje piętno również na mentalności społeczeństwa oraz jego strukturze narodowościowej, ukształtowanej w efekcie masowych migracji i przesiedleń ludności. W latach powojennych mniejszości (niemiecka, ukraińska, białoruska, żydowska) opuszczały terytorium Polski, a jednocześnie odnotowano powrót ludności narodowości polskiej przebywającej dotąd za granicą². Historia kształtuje teraźniejszość, która jest fundamentem przyszłości. Analizując przepisy Konstytucji RP z 1997 roku, trzeba pamiętać, że ustawa zasadnicza obowiązuje tylko i wyłącznie na terenie państwa ją ustanawiającego, w tym na tzw. ziemiach odzyskanych. Ponadto należy zauważyć za Janem Pruszyńskim³, że część nabytego majątku znajdującego się na tych terenach stanowiły dobra kultury, w tym dzieła sztuki i zabytki, a także zabytkowe archiwalia i zasoby biblioteczne, podlegające ochronie na równi z polskim materialnym dziedzictwem kulturowym.

Mając na uwadze powyższe, należy postawić pytanie, czym są mniejszości narodowe i etniczne na gruncie przepisów prawa polskiego? Zdefiniowanie tych podstawowych pojęć stanowi fundament dalszych rozważań. Zauważmy, że pojęcie mniejszości znane było od wieków, choć jak zauważa Grzegorz Janusz⁴, początkowo utożsamiane było z religią, która stanowiła główne kryterium wyróżnienia grup ludności. Należy podkreślić, że Rzymianie identyfikowali je z kwestiami obywatelskimi oraz sytuacją prawną cudzoziemców⁵. Przełom roku 1989 przyniósł znaczące zmiany w dziejach politycznych Polski⁶, które przyczyniły się do ewolucji spojrzenia na zamieszkujące w Polsce mniejszości narodowe⁷ oraz stały się podstawą do rozpoczę-

² P. Madajczyk, *Wstęp* [w:] P. Madajczyk (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944–1989)*, Warszawa 1998, s. 7.

³ J. Pruszyński, *Prawa do dóbr kultury na ziemiach zachodnich i północnych*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10, s. 46.

⁴ G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, s. 17.

⁵ S. Pawlak, *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Warszawa 2001, s. 14.

⁶ W powojennej Polsce władze uważały, że mniejszości narodowe powinny zostać zmarginalizowane i poddane procesowi asymilacji (S. Łodziński, *Polityka wobec mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w latach 1945–2008* [w:] S. Dudra, B. Nitschke (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane zagadnienia polityki państwa*, Kraków 2010, s. 17). Szczególne znaczenie dla historii mniejszości narodowych i etnicznych miało dążenie władz Rzeczypospolitej Ludowej do niszczenia świadomości odrębności mniejszości narodowych i etnicznych, którego przyczynę stanowiło utożsamianie obywatelstwa i narodowości (J. Nikitorowicz, *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Sopot 2010, s. 273 i nast.).

⁷ G. Janusz, *Ewolucja statusu prawnego mniejszości narodowych w Polsce po roku 1989* [w:] J.A. Rybczewska, A. Demczuk (red.), *Ochrona praw człowieka w Polsce po 1989 roku na tle standardów międzynarodowych. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2012, s. 151. Należy poczynić uwagę za A. Wierzbickim (tenże, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Status prawno-konstytucyjny* [w:] W. Jakubowski, T. Słomka (red.), *Porządek konstytucyjny w Polsce. Wybrane problemy*, Warszawa–Pułtusk 2008, s. 225), że pytanie o narodowość zamieszczono po raz pierwszy w formularzu spisowym w 1946 r., a tym samym należy domniemywać, że problematyka mniejszości narodowych została dostrzeżona przez władze polskie po II wojnie światowej. Nadrzędnym celem władz państwowych było jednak dążenie do asymilacji mniejszości oraz utworzenia państwa unitarnego realizującego wzorce socjalistyczne.

cia prac nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁸, zawierającą definicje mniejszości narodowych i etnicznych. Zgodnie z treścią art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, mniejszością narodową jest grupa obywateli polskich spełniająca łącznie wymienione warunki:

- jest mniejsza liczebnie od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej,
- w istotny sposób odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją,
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji,
- jest świadoma własnej historycznej wspólnoty narodowej oraz ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę,
- jej przodkowie zamieszkivali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat,
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie (poza granicami Polski)⁹.

Cytowana ustawa wylicza mniejszości narodowe w Polsce, a są nimi: mniejszość białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska. W katalogu tym brak mniejszości śląskiej. Wprawdzie Lech M. Nijakowski¹⁰ utrzymuje, że Ślązacy są mniejszością narodową, lecz przytoczona powyżej definicja mniejszości narodowej pozwala stwierdzić, iż nie są oni mniejszością narodową w rozumieniu przepisów prawa polskiego, co wynika z historii politycznej Śląska. Mając to na uwadze, należałoby rozważyć, czy nie są oni mniejszością etniczną?

W odróżnieniu od mniejszości narodowych, mniejszości etniczne nie utożsamiają się z narodem zorganizowanym we własnym państwie (art. 2 ust. 3 u.m.n.). Należy więc stwierdzić, że wspólnotę etniczną cechują: wspólna kultura, język oraz tradycja, jednak nie tworzy ona własnego państwa. Jak zauważa Andrzej Wierzbicki¹¹, użyte w ustawie pojęcie mniejszości etnicznej odpowiada terminowi „grupa narodowościowa” przyjętemu przez Federalistyczną Unię Europejskich Grup Narodowościowych. Podobnie jak w przypadku mniejszości narodowych, ustawodawca zawarł w art. 2 ust. 4 u.m.n. wykaz żyjących w Polsce mniejszości etnicznych. Są to: mniejszość karaimska, łemkowska, romska i tatarska.

⁸ Szerzej na temat przebiegu prac nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych: S. Łodziński, *Spory wokół ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce okresu transformacji* [w:] E. Michalik, H. Chałupczak (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Lublin 2006, s. 287 i nast.; także G. Janusz, *Gwarancje instytucjonalne ochrony praw mniejszości narodowych w Polsce* [w:] M. Chrzanowski et al. (red.), *Państwo – Prawo – Polityka. Księga poświęcona pamięci Profesora Henryka Groszyka*, Lublin 2012, s. 131 i nast.

⁹ Tekst. jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 573; dalej: u.m.n., ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych.

¹⁰ L.M. Nijakowski, *Dziesięć lat obecności mniejszości narodowych i etnicznych w dyskursie publicznym a wyzwania integracji europejskiej. Uwagi wstępne* [w:] L.M. Nijakowski (red.), *W poszukiwaniu ładu wielokulturowego. Mniejszości narodowe w Polsce a wyzwania integracji europejskiej*, Warszawa 2001, s. 9.

¹¹ A. Wierzbicki, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce...*, s. 237.

Stworzenie zamkniętej listy mniejszości narodowych i etnicznych skutkuje ograniczeniem możliwości zastosowania przepisów ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych do innych mniejszości zamieszkujących terytorium Rzeczypospolitej. Należy tutaj wymieć coraz liczniejszą mniejszość narodową wietnamską, koreańską, chińską, turecką oraz arabską. Niemniej jednak przysługuje im konstytucyjna ochrona, a zatem ochrona dziedzictwa niewymienionych w ustawie mniejszości odbywać się będzie na zasadach ogólnych, tj. na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz współstosowanej Konstytucji RP z 1997 roku.

2. Konstytucyjna ochrona dziedzictwa narodowego a ochrona praw mniejszości narodowych

Ochrona dziedzictwa należy do priorytetowych zadań państwa, gdyż jak uważa Piotr Winczorek¹², państwo jest wielkim dłużnikiem kultury, który bardziej korzysta z jej dorobku niż przyczynia się do jego wytworzenia. Temu poważnemu obowiązkowi ochrony spuścizny pokoleniowej w postaci dziedzictwa kulturowego ma sprostać obecnie obowiązująca Konstytucja. Ochrona dziedzictwa kulturowego została uwzględniona już w preambule, w której czytamy „zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku”, a tym samym jest ona obowiązkiem narodowym. Sformułowanie „my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej” wskazuje na jednolitość pojęcia Naród, będącego ponad wszelkimi podziałami społecznymi¹³. I choć napisana przez premiera Tadeusza Mazowieckiego oraz wicemarszałka Sejmu Marka Borowskiego¹⁴ preambuła nie stanowi *per se* podstawy prawnej, to zawiera ona najważniejszą dyrektywę wykładni Konstytucji¹⁵. Zauważmy, iż konstrukcja prawna ochrony dziedzictwa koncentruje się na stworzeniu normy kompetencyjnej, której adresatami są organy administracji publicznej i to one odpowiedzialne są za strzeżenie dziedzictwa narodowego (art. 5 Konstytucji).

¹² P. Winczorek, *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 1998, s. 230.

¹³ Por. H. Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York 1967, s. 351; także: M. Budyta-Budzyńska, *Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? Instytucjonalizacja mniejszości narodowych w Polsce w latach 1989–2002*, Warszawa 2003, s. 45. Należy zauważyć, iż pojęcie Narodu jest koncepcją sporną (J. Jackson Preece, *Prawa mniejszości*, Warszawa 2007, s. 178 i nast.).

¹⁴ L. Falandysz, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1997, s. 14.

¹⁵ Zdaniem M. Kruk „Preambuła jest [...] wiążącym prawnie i politycznie składnikiem konstytucji, przede wszystkim jako wyznacznik interpretacyjny jej treści, ale także jako wskazówka dla kształtowania politycznej i moralnej podstawy porządku prawnego w Rzeczypospolitej” (taż, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z komentarzem*, Warszawa 1997, s. 6). Pogląd taki został również wyrażony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r., Sygn. akt: K 18/04, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego seria A” 2005 nr 5 poz. 49.

Ustawa zasadnicza nie definiuje pojęcia „dziedzictwo narodowe”¹⁶, podobnie jak pojęcia „dobra kultury”¹⁷. Wykorzystanie przez ustawodawcę powyższych klauzul generalnych pozwala na zastosowania nie tylko wykładni rozszerzającej, lecz także Konstytucji wprost¹⁸. Niemniej jednak ochrona dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce stanowi uporządkowany zespół norm ograniczonych ramami Konstytucji¹⁹, choć należy poczynić uwagę za Andrzejem Antoszewskim²⁰, że konstytucyjna ochrona praw mniejszości narodowych nie tylko została uregulowana bardzo ogólnikowo, lecz również pozbawiona wyjaśnienia zakresu pojęciowego i przedmiotowego obu tych kategorii²¹. *De facto* ogranicza się ona do zakazu dyskryminacji (art. 32 ust. 2 Konstytucji) oraz zagwarantowania mniejszościom narodowym prawa tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych, a także instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej (art. 35 ust. 2 Konstytucji)²².

Regulacje konstytucyjne nie przewidują żadnych szczególnych praw mniejszości narodowych, pozwalają im jedynie na zachowanie swojej tożsamości i rozwoju swej kultury²³. Rysunek 1 ukazuje zakres problemowy ochrony dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Jak wynika z powyższego rysunku, ochrona dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych jest zagadnieniem wielowątkowym, łączącym w sobie problematykę ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych, ochronę praw człowieka, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz genezę mniejszości. W doktrynie wymienia się najczęściej trzy podstawowe przyczyny powstania mniejszości narodowych: przyczynę historyczną, polityczną i socjologiczną²⁴. Taka konstrukcja znajduje swoje zastosowanie również wobec mniejszości etnicznych. Należy zauważyć znaczenie czynnika historycznego i politycznego w kształtowaniu się mniejszości narodowych oraz etnicznych. Analiza problematyki konstytucyjnej ochrony dziedzictwa

¹⁶ Szerzej: K. Zeidler, *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego ochrona prawna*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, t. XIII, s. 343–353.

¹⁷ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 55.

¹⁸ Zob. Ż. Gwardzińska, *Czym jest zabytek? Słów kilka o różnych definicjach zabytku* [w:] P. Dobosz et al. (red.), *Prawne wyzwania ochrony dóbr kultury we współczesnym świecie*, Kraków 2015.

¹⁹ W doktrynie konstrukcja prawnej ochrony mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce spotkała się z krytyką; tak np.: K. Kwaśniewski, *Narody i mniejszości narodowe – koncerty patriotyzmów czy konflikty szowinizmów?* [w:] L.M. Nijakowski (red.), *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa 2005, s. 49.

²⁰ A. Antoszewski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej na tle standardów europejskich* [w:] J. Repel, J. Góral, R. Hauser, M. Zirk-Sadowski (red.), *Ratio est anima legis. Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Trzczińskiego*, Warszawa 2007, s. 13.

²¹ G. Janusz, *Ewolucja statusu prawnego mniejszości...*, s. 153–154.

²² Por. A. Malicka, *Status prawny i ochrona praw mniejszości narodowych w Polsce* [w:] M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. I. *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, Warszawa 2010, s. 517–518.

²³ A. Malicka, *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004, s. 138.

²⁴ G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości...*, s. 17.

Rysunek 1. Ochrona dziedzictwa mniejszości narodowych w prawie polskim

Źródło: Opracowanie własne.

wymaga zatem znajomości historii państwa stanowiącego dane prawo. Zadaniem Konstytucji jest spojenie i wyznaczenie ram ochrony dziedzictwa z zachowaniem zasady równości wobec prawa. Pamiętajmy, że art. 87 ust. 1 Konstytucji zawiera zamknięty system źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce²⁵. Zgodnie z treścią art. 8 ust. 1 Konstytucji „Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej”, więc wszystkie akty prawne (powszechnie i wewnętrznie obowiązujące) powinny być zgodne z Konstytucją, a tym samym w przypadku niejednoznaczności przepisu ustawy należy zastosować wykładnię prokonstytucyjną²⁶.

Ustawa zasadnicza nie reguluje szczegółowo problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury, ustanawiając obowiązek strzeżenia dziedzictwa narodowego przez władze administracji publicznej (art. 5 Konstytucji)²⁷ oraz obowiązek stwarzania warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 Konstytucji), a także wolność twórczości artystycznej i korzystania z dóbr kultury (art. 73 Konstytucji). Należy zauważyć, że obowiązek władz publicznych zapewnienia równości w dostępie do dóbr kultury jest ściśle skorelowany z wolnością korzy-

²⁵ Tak np. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2012, s. 124. Odmienne poglądy wyraziła m.in. A. Bień-Kacała, twierdząc, że system źródeł prawa polskiego ze względu na art. 9 Konstytucji stanowiący, iż Rzeczpospolita przestrzeżga wiążącego ją prawa międzynarodowego, jest multicytryczny (taż, Źródła prawa [w:] Z. Witkowski (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2013, s. 26–27).

²⁶ T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1993, s. 88.

²⁷ Zob. W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 15.

stania z nich. Zasadna jest zatem teza, że ów obowiązek jest odpowiednikiem wymienionej w art. 73 Konstytucji – wolności.

Ponadto zobowiązanie do ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych wynika z art. 35 ust. 1 Konstytucji. Zgodnie z jego treścią „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność [...] rozwoju własnej kultury”, a tym samym umożliwia kształtowanie dziedzictwa mniejszościom narodowym²⁸. Podkreślić należy, że adresatem tej wolności są tylko i wyłącznie członkowie mniejszości narodowych, którzy posiadają obywatelstwo polskie. Ochrona dziedzictwa nie ogranicza się jednak tylko i wyłącznie do ochrony dziedzictwa podmiotów posiadających polskie obywatelstwo. Konstytucja przewiduje generalną zasadę ochrony dziedzictwa narodowego (art. 5 Konstytucji) oraz upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1 Konstytucji). Przedmiotem tychże obowiązków jest całokształt dziedzictwa narodowego, niekoniecznie wytworzonego przez obywateli polskich.

Mając to na uwadze, należy dokonać zróżnicowania dziedzictwa na dziedzictwo materialne i niematerialne. Ponadto w ramach dziedzictwa materialnego wyróżnić należy zabytki i przedmioty niespełniające znamion zabytków określonych w art. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²⁹. Zabytkowe składniki dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych podlegają dodatkowej ochronie na podstawie ustawy o ochronie zabytków, która wprowadza w uzasadnionych przypadkach ograniczenia praw własnościowych dysponentów zabytków³⁰.

Niezależnie od tego ochrona dziedzictwa kulturowego może być egzekwowana w postępowaniu cywilnym oraz karnym w zależności od natury roszczenia.

3. Ochrona kulturalnych praw mniejszości narodowych oraz mniejszości etnicznych niewymienionych w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych

Jak już zostało wspomniane w niniejszym opracowaniu, ochrona dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych nie ogranicza się tylko do tych grup, które zostały uwzględnione w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych. Zgodnie z treścią art. 8 ust. 1 Konstytucji, Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej, a tym samym zapewnia i chroni ona prawa oraz wolności przysługujące jednostkom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych. Rozważania dotyczące zasadności nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w zakresie poszerzenia katalogu nie są bezpodstawne. Przeprowadzony w roku 2011 Naro-

²⁸ K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2010, s. 37–38.

²⁹ Dz.U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568; dalej: u.o.z., ustawa o ochronie zabytków.

³⁰ Szerzej: M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, *passim*.

dowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań ukazał aktualną strukturę narodowo-etniczną społeczeństwa polskiego³¹. Tabela 1 zawiera dane ilościowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w roku 2011. Na potrzeby niniejszych rozważań wyłuszczone zostały mniejszości niewymienione w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych.

Tabela 1. Ludność Polski według identyfikacji narodowo-etnicznej w 2011 roku

Identyfikacja narodowo-etniczna	Liczba osób w tysiącach				Σ
	Identyfikacja pierwsza	Jedyna identyfikacja	Identyfikacja druga	Występująca z polską identyfikacją	
Śląska	418	362	399	423	817
Kaszubska	17	16	212	213	229
Niemiecka	59	36	67	58	126
Ukraińska	37	27	12	20	49
Białoruska	36	30	10	15	46
Romska	12	10	4	7	16
Rosyjska	8	5	5	7	13
Amerykańska	1	1	10	10	11
Łemkowska	7	6	3	4	10
Angielska	1	1	8	8	9
Włoska	2	1	6	7	8
Litewska	5	5	2	3	8
Francuska	1	1	6	6	7
Żydowska	2	2	5	5	7
Wietnamska	3	3	0	1	4
Hiszpańska	0	0	3	3	4
Ormiańska	3	2	1	1	3
Niderlandzka (holenderska)	1	1	3	3	3
Grecka	1	1	2	3	3
Czeska	1	1	2	2	3
Słowacka	2	2	1	1	3
Inna	21	15	42	45	63

Źródło: E. Adach-Stankiewicz et al., *Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Warszawa 2012, s. 106.

³¹ Zob. E. Adach-Stankiewicz et al., *Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Warszawa 2012.

Analiza danych zawartych w tabeli 1 ukazuje, że liczba osób deklarujących przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych wymienionych w ustawie o mniejszościach narodowych jest mniejsza od liczby osób deklarujących przynależność do mniejszości niewymienionych w tej ustawie. Aż 817 000 osób zadeklarowało przynależność do mniejszości śląskiej oraz 63 tysiące osób inną przynależność narodo-etniczną niż wymienione w tabeli. Ponadto w 2011 roku 229 000 osób zadeklarowało przynależność do kaszubskiej mniejszości etnicznej.

Deklarację przynależności do wymienionych w ustawie mniejszości narodowych i etnicznych w badanym okresie złożyło 281 000 osób z 38 511 800 osób zamieszkujących terytorium Rzeczypospolitej³². Zatem aż 1 161 000 osób zadeklarowało przynależność do niewymienionych w ustawie mniejszości narodowych i etnicznych, co pokazuje, że problematyka ochrony mniejszości narodowych oraz mniejszości etnicznych w Polsce nie jest jednolita. Nowelizacja ustawy o mniejszościach narodowych nie rozwiąże problemu ujednoczenia ochrony mniejszości w Polsce. *De lege lata* stosowanie zasad ogólnych oraz Konstytucji wprost pozwala na zapewnienie pełnej ochrony dziedzictwa mniejszości narodowych, ich języka, kultury, tradycji, a także zabytków.

Poczynione uwagi nie mają na celu oceny przyczyn uchwalenia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych czy też stworzenia projektu jej nowelizacji. Snując rozważania dotyczące analizy regulacji prawnych, należy pamiętać, że prawo nigdy nie będzie w pełni regulować danego zagadnienia. Kluczem do zapewnienia pełnej ochrony prawnej grupom społecznym, mniejszościom narodowym i etnicznym, mieniu, etc. jest zastosowanie odpowiedniej dla danego przypadku wykładni przepisów prawa. Chcąc nowelizować akty prawne, należy pamiętać, że każda zmiana w prawie wpływa na sytuację faktyczno-prawną jednostki, która może dochodzić respektowania przysługujących jej praw na drodze postępowania sądowego, np. przez wniesienie skargi do Trybunału Konstytucyjnego.

Zauważmy, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, jak zauważa Marek Safjan³³, problematyka mniejszości narodowych dotyczy głównie konstytucyjnej zasady równości wszystkich obywateli, zaś przedmiotem wypowiedzi Trybunału były m.in. prawa wyborcze zarejestrowanych organizacji mniejszości narodowych, prawa majątkowe Kościołów i związków wyznaniowych, problematyka nauki religii w szkołach czy świadectw szkolnych. Niemniej jednak nie istnieje żadne znane autorce orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, którego przedmiotem byłaby problematyka ochrony materialnego dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Co więcej, ochrona praw kulturalnych, a także ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych oraz mniejszości etnicznych nie były przedmiotem wypowiedzi sądów administracyjnych (zarówno wojewódz-

³² E. Adach-Stankiewicz et al., *Raport z wyników...*, s. 97.

³³ M. Safjan, *Pozycja mniejszości narodowych w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, <http://www.trybunal.gov.pl/> [odczyt: 1.07.2015].

kich sądów administracyjnych, jak i Naczelnego Sądu Administracyjnego)³⁴, a przeciw nadzór konserwatorski nad rejestrowanymi zabytkami mniejszości narodowych i etnicznych sprawują wojewódzcy konserwatorzy zabytków³⁵.

Ochrona dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych nierozwalnie powiązana jest ze świadomością o istnieniu mniejszości w Polsce. Tylko budowanie społeczeństwa opartego na wiedzy może zagwarantować skuteczną ochronę dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych. Pozytywistyczna idea pracy u podstaw znajduje swoje zastosowanie również we współczesnej Polsce. Niepamięć jest najstraszliwszą formą wandalizmu, gdyż wandalizm to czyn świadomy człowieka, zaś zapomnienie można porównać do przegranej walki z „duchem czasu”.

Verbi causa po II wojnie światowej w Zgorzlecu osiedlono dużą kolonię greckich i macedońskich uchodźców, których obecność oddziaływała na dziedzictwo kulturowe miasta, nie tylko materialne, lecz także niematerialne. Należy wyróżnić tutaj Bulwar Grecki oraz ustanowiony w roku 1998 Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej, które zostały uwzględnione w Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec 2012–2015³⁶. I choć ustawa o mniejszościach narodowych nie wymienia wprost mniejszości greckiej, to jej zakorzenienie w świadomości społecznej mieszkańców miasta zapewnia jej nie tylko ochronę przed zapomnieniem, lecz także wynikającą z wiedzy historycznej ochronę prawną, będącą skutkiem respektowania konstytucyjnych praw i wolności jednostki³⁷.

4. Wnioski końcowe

Problematyka konstytucyjnej ochrony dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest praktycznie nieobecna w literaturze fachowej, co stanowi poważną lukę w wiedzy z tego zakresu. Należy zauważyć za Walterem Żelaznym³⁸, że w XXI wieku państwa podlegają (etnicznym przekształceniom, których produktem będzie przyrost dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych w krajach jednonarodowościowych, w tym w Polsce. Obecnie nie jesteśmy świadomi faktu, iż napływające do Polski coraz liczniejsze grupy etniczne nie tylko oddziałują na polską kulturę, lecz także kształtują polskie dziedzictwo kulturowe. Wytworzone w tym procesie dobra kultury staną się z upływem czasu zabytkami, którym przysługiwać będzie taka sama ochrona prawna, jak wszystkim innym zabytkom.

Konstytucja nie odnosi się *expressis verbis* do dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych, jednak niedopuszczalne jest stwierdzenie, że jest ono całkowicie pozbawione ochrony prawnej. Zastosowanie adekwatnej do stanu

³⁴ Teza sformułowana na podstawie analizy orzecznictwa zawartego w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/> [odczyt: 1.07.2015].

³⁵ Zob. art. 38 i następne ustawy o ochronie zabytków.

³⁶ Zob. http://edzienniki.duw.pl/duw/WDU_D/2012/3261/Zalacznik1.pdf [odczyt: 1.07.2015].

³⁷ Szerzej: B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015, s. 375 i nast.

³⁸ W. Żelazny, *Etniczność. Ład – Konflikt – Sprawiedliwość*, Poznań 2006, s. 66.

faktycznego wykładni obecnie obowiązujących przepisów prawa pozwala na efektywną i efektowną ochronę dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i etnicznych, lecz należy pamiętać, że to praktyka stosowania prawa jest miarą jego efektywności.

Konkludując, należy postawić pytanie, dlaczego ten ważny z punktu widzenia etnologii, historii oraz antropologii kulturowej problem jest marginalizowany przez doktrynę prawa? Aktualnie nie można udzielić na nie jednoznacznej odpowiedzi.

Bibliografia

- Adach-Stankiewicz E. et al., *Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2009.
- Budyta-Budzyńska M., *Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? Instytucjonalizacja mniejszości narodowych w Polsce w latach 1989–2002*, Warszawa 2003.
- Chrzanowski M. et al. (red.), *Państwo – Prawo – Polityka. Księga poświęcona pamięci Profesora Henryka Groszyka*, Lublin 2012.
- Drela M., *Własność zabytków*, Warszawa 2006.
- Dudra S., Nitschke B. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane zagadnienia polityki państwa*, Kraków 2010.
- Falandysz L., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1997.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2012.
- Gwardzińska Ż., *Czym jest zabytek? Słów kilka o różnych definicjach zabytku* [w:] P. Dobosz et al. (red.), *Prawne wyzwania ochrony dóbr kultury we współczesnym świecie*, Kraków 2015.
- Jabłoński M. (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*. t. 1. *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, Warszawa 2010.
- Jackson Preece J., *Prawa mniejszości*, Warszawa 2007.
- Jakubowski W., Słomka T. (red.), *Porządek konstytucyjny w Polsce. Wybrane problemy*, Warszawa–Pułtusk 2008.
- Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011.
- Kohn H., *The Idea of Nationalism*, New York 1967.
- Kruk M., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z komentarzem*, Warszawa 1997.
- Madajczyk P., *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944–1989)*, Warszawa 1998.
- Malicka A., *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004.
- Michalik E., Chałupczak H. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Lublin 2006.
- Nijakowski L.M., *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa 2005.
- Nijakowski L.M. (red.), *W poszukiwaniu ładu wielokulturowego. Mniejszości narodowe w Polsce a wyzwania integracji europejskiej*, Warszawa 2001.
- Nikitorowicz J., *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Sopot 2010.
- Pawlak S., *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Warszawa 2001.
- Pruszyński J., *Prawa do dóbr kultury na ziemiach zachodnich i północnych*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10.

- Repel J. et al. (red.), *Ratio est anima legis. Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Trzcńskiego*, Warszawa 2007.
- Rybczewska J.A., Demczuk A. (red.), *Ochrona praw człowieka w Polsce po 1989 roku na tle standardów międzynarodowych. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2012.
- Safjan M., *Pozycja mniejszości narodowych w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, <http://www.trybunal.gov.pl/> [odczyt: 1.07.2015].
- Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1993.
- Wierzbicki A., *W poszukiwaniu ładu wielokulturowego. Mniejszości narodowe w Polsce a wyzwania integracji europejskiej*, Warszawa 2001.
- Winczorek P., *Wstęp do nauki o państwie*, Warszawa 1998.
- Witkowski Z. (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2013.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2010.
- Zeidler K., *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego ochrona prawna*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, t. XIII.
- Żelazny W., *Etniczność. Ład – Konflikt – Sprawiedliwość*, Poznań 2006.